

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 316.4.-044.332 (100)

DOI [https://doi.org/ 10.5281/zenodo.13380199](https://doi.org/10.5281/zenodo.13380199)

Закордонний досвід соціальної реінтеграції ветеранів військової служби

Ординович Віктор Андрійович

Магістр за спеціальністю «Інтелектуальні системи прийняття рішень»,
архітектор рішень / керівник технічної команди, ТзОВ «Н-ікс» 79018, Львів, вул.
Стороженка, 32, Україна, <https://orcid.org/0009-0004-3622-2526>

Прийнято: 19.08.2024 | Опубліковано: 29.08.2024

***Анотація.** У статті розкрито сутність соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок російсько-української війни, роль означеного процесу у налагодженні нормальної життєдіяльності осіб, які приймали участь у бойових діях, після повернення до цивільного соціуму. Проаналізовано досвід соціальної роботи з колишніми військовими та їх родинами в ряді європейських країн та США. Метою статті є аналіз закордонного досвіду соціальної реінтеграції ветеранів військової служби до цивільного соціуму та обґрунтування можливостей використання його кращих зразків в Україні. Методологічну основу дослідження склали системний та діяльнісний підходи, в реалізації яких застосовано теоретичні й емпіричні методи наукового пізнання (аналізу, синтезу, аналогії, прогнозування та ін.), що дало можливість отримати наступні результати: проаналізувати закордонний досвід соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок військової служби, виявити кращі зразки налагодження нормальної життєдіяльності осіб, які приймали участь у*

бойових діях, після їх повернення до цивільного соціуму та передбачити можливості імплементації цього досвіду в Україні. Наголошено на тому, що громадянське суспільство та інституційні суб'єкти мають адаптуватися до цієї групи як до важливої зацікавленої у позитивних змінах в суспільстві сторони. Зазначено, що соціальна реінтеграція ветеранів у цивільний соціум в кожній країні має свої особливості. Схарактеризовано досвід соціальної роботи з ветеранами. На основі аналізу закордонного досвіду соціальної роботи з ветеранами і ветеранками військової служби, обґрунтовано шляхи оптимізації цього процесу в Україні. У висновках зазначено, що соціальна реінтеграція ветеранів/ветераном війни є комплексною проблемою, яка потребує негайного переосмислення та вирішення. Визначено такі перспективні напрями майбутніх досліджень, як: механізми соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок, роль фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у процесі їх реінтеграції в цивільний соціум.

Ключові слова: *війна, ветеран, ветеранка, проблеми, потреби, захист, соціальна реінтеграція, цивільний соціум, закордонний досвід.*

Abrosd experience of social reintegration veterans of military service

Victor Ordynovych

Master Degree «Intelligent Decision-Making Systems», Solution Architect / Technical Lead, N-iX LLC, 79018, Lviv, 32, Storogenks Str., Ukraine. <https://orcid.org/0009-0004-3622-2526>

Abstract. *The article reveals the essence of social reintegration of veterans of the Russian-Ukrainian war, the role of this process in establishing normal life activities of persons who took part in hostilities, after returning to civilian society. The*

experience of social work with ex-servicemen and their families in a number of European countries and the USA was analyzed. The purpose of the article is to analyze the foreign experience of social reintegration of veterans of military service into civil society and to substantiate the possibilities of using its best examples in Ukraine. The methodological basis of the research was system and activity approaches, in the implementation of which theoretical and empirical methods of scientific knowledge (analysis, synthesis, analogy, forecasting, etc.) were applied, which made it possible to obtain the following results: to analyze the foreign experience of social reintegration of veterans of military service, identify the best examples of establishing normal life activities of persons who took part in hostilities after their return to civil society and predict the possibilities of implementing this experience in Ukraine. It is emphasized that civil society and institutional subjects should adapt to this group as an important party interested in positive changes in society. It is noted that the social reintegration of veterans into civil society in each country has its own characteristics. The experience of social work with veterans is characterized. On the basis of the analysis of foreign experience of social work with veterans of military service, ways to optimize this process in Ukraine are substantiated. The conclusions indicate that the social reintegration of veterans/war veterans is a complex problem that needs immediate rethinking and solutions. Such promising areas of future research as: mechanisms of social reintegration of male and female veterans, the role of a specialist in accompanying war veterans and demobilized persons in the process of their reintegration into civil society have been determined.

Key words: war, veteran, problems, needs, protection, social reintegration, civil society, foreign experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (Вступ). В умовах повномасштабної

відкритої агресії росії в Україні величезна кількість людей кардинально змінили своє життя – стали до лав Захисників і Захисниць, залишили свої помешкання, вимушено переселившись в інші регіони країни чи закордон. Окрім того, маємо величезну кількість тих, хто пропав безвісти чи перебуває у полоні [1, с. 5]. Ще однією надзвичайно важливою категорією осіб є ветерани війни – ті, хто після тривалих і виснажливих боїв, в силу певних обставин, сього вже дні повернулися у громади. Ветерани та ветеранки є ключовою стороною воєнних дій, важливою групою, що потужно впливає на українське суспільство. Як правило, багатьом з них надзвичайно важко призвичаїтися до цивільного життя [2]. Згідно з дослідженням, організованим Міністерством у справах ветеранів, більше 60 відсотків ветеранів стикалися з певними або зі значними труднощами при реінтеграції у цивільний соціум. Ветерани часто зазнають проблем через посттравматичний стресовий розлад, психологічні травми, тілесні ушкодження, відсутність можливостей працевлаштування та ін. [3, с. 16]. Вони стикаються з серйозними проблемами, пов'язаними з реакціями на травму війни, відновленням зв'язків зі своїми громадами та прийняттям у старі соціальні кола, а також пошуком орієнтирів та цілей у житті після потрясінь збройного конфлікту. Оскільки травми, пов'язані з участю у бойових діях, часто залишаються без уваги соціуму, або навпаки, притягують її надмір, серед ветеранів зростають ризики насильства, зловживання алкоголем та наркотичними речовинами, в крайніх випадках – самогубства. Це можна пояснити тим, що ветерани або не володіють належними механізмами для плавного переходу до цивільного життя, або не отримують адекватних їх потребам соціальних послуг [4].

Щоб досягти ефективної довготривалої соціальної згуртованості, українське громадянське суспільство та інституційні суб'єкти мають адаптуватися до цієї групи як до важливої зацікавленої у позитивних змінах в

суспільстві сторони, попереджати або вчасно вирішувати виклики, з якими вони зіштовхуються, враховувати їхні думки і занепокоєння при прийнятті рішень [5, с. 198]. Таким чином, реінтеграція ветеранів і ветеранок війни стає ключовим пріоритетом для будь якого суб'єкта, зацікавленого у відновленні миру та тієї соціальної структури, яка була підступно зруйнована агресором протягом останніх років.

Аналіз наукових джерел підтверджує нашу впевненість у тому, що програми реінтеграції ветеранів повинні бути комплексними та надавати їм допомогу у подоланні багатьох перешкод, з якими вони стикаються на шляху до реінтеграції, а саме: працевлаштування і кар'єрний розвиток, надання якісних послуг у сфері психологічного і фізичного здоров'я та ін. Щоб вибудувати у ветеранів довіру до такої діяльності та досягти максимального ефекту, програми реінтеграції повинні узгоджуватися з місцевою спільнотою ветеранів [5, с. 27; 6, с. 48; 8, с. 10].

Проблема реінтеграції ветеранів є актуальною для багатьох держав, які в той чи інший спосіб брали участь у військових конфліктах. У кожній з цих країн упроваджується свій підхід до реалізації програм з реінтеграції ветеранів на державному та місцевому рівнях, розроблені стратегії повернення військових до повноцінного цивільного життя у сім'ях і громадах. Отже, йдеться про фізичну, психологічну реабілітацію, а також про повноцінне соціальне включення ветеранів в життя своїх громад [7].

Незважаючи на загальне спільне усвідомлення необхідності впорядкованого цивілізованого процесу реінтеграції ветеранів і ветеранок військової служби до цивільного соціуму, практична реалізація цього завдання й досі не набула ані достатнього теоретичного осмислення, ані достатньої розробки механізмів та інструментів забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури).

Соціальний захист ветеранів на шляху до їх реінтеграції вивчали Н. Дгебуадзе, Ю. Соловей [14] та ін. Важливість процесу реінтеграції для особистості ветерана та для суспільства у цілому підкреслювала у своїх дослідженнях І. Чеботнікова [2]. Соціальну підтримку ветеранів і ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час схарактеризували Д. Бирик, Н. Горішна, І. Криницька Г. Слозанська [6] та ін. Досвіду реінтеграції ветеранів із посттравматичним стресовим розладом і близьких до них осіб після їх демобілізації присвячені праці С. Апхолд, С. Зікмунд, ЛеЛаурін, Р. Ресенде, І. Фрейтес [12] та ін. Л. Василенко, Г. Гриценко, М. Звягінцева А. Квіт, Т. Марценюк [15] та ін. аналізували механізми повернення ветеранок до мирного життя. Теоретичні та практичні аспекти психологічного відновлення і соціальної інтеграції ветеранів досліджували Л. Булахова, А. Ладик-Бризгалова, І. Пінчук, Ю. Ячнік [13] та ін. Зарубіжний досвід реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій вивчали Ю. Бриндіков [5], Н. Олексюк [9; 16] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на такий широкий спектр досліджень процесу соціальної реінтеграції ветеранів військової служби, маємо визнати, що її загальні механізми, засоби, ресурси залишаються теоретично не вивченими та практично не розробленими, що й підтверджує своєчасність і актуальність цієї роботи. Наш потенційний внесок у розв'язання означеної проблеми відображено у меті й цілях нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

У процесі роботи над проблемою ми прагнули досягнути наступних цілей: проаналізувати закордонний досвід соціальної реінтеграції ветеранів військової служби до цивільного соціуму, обґрунтувати можливості використання його кращих зразків в Україні, сформулювати відповідні висновки й обґрунтувати перспективи

вирішення означеної проблеми. Відрадно, що в багатьох державах накопичений великий досвід створення і функціонування систем захисту соціальних прав й свобод військовослужбовців (у тому числі – ветеранів, учасників бойових дій) та їхніх сімей, надання їм необхідної допомоги, що, однаковою мірою, є значимим як для цих категорій, так і для військових інституцій, для яких турбота про військовослужбовців є обов’язком. Саме тому, на наш погляд, доречним сьогодні є всебічний аналіз цього досвіду з метою запозичення найоптимальніших в умовах нашої країни досягнень і уникнення можливих помилок.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною основою цього дослідження є напрацювання науковців, присвячені вивченню соціальних адаптації, реабілітації та реінтеграції ветеранів війни, що ґрунтуються на системному та діяльнісному методологічних підходах [6, с. 48]. У межах системного підходу соціальну реінтеграцію ветеранів війни розглядаємо як систему, що охоплює ряд складових, об’єднаних внутрішніми і зовнішніми зв’язками, які забезпечують її функціонування шляхом дії чітко визначених механізмів. Діяльнісний підхід дозволяє виявити різноманітні сторони соціальної реінтеграції ветеранів, розглянути ряд факторів, які впливають на її організацію та реалізацію, схарактеризувати можливі наслідки (як позитивні, так і негативні), а також ставлення до цього соціуму [9, с. 190]. Спираючись на заявлені методологічні підходи, вважаємо, що соціальна реінтеграція ветеранів/ветераном війни – це явище, яке ґрунтується на вимогах суспільства та оцінюється ним.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження).

Соціальна реінтеграція ветеранів у цивільний соціум в кожній країні має свої особливості. Це зумовлюється багатьма факторами макро-, мезо- та мікрорівня – від фінансового та економічного рівня розвитку країни, до рівня

внутрішніх взаємин та рівня особистісної життєстійкості ветерана. На жаль, під час війни, враховуючи стан економіки, неможливе повноцінне запровадження та належна реалізація усіх пільг, допомог та преференцій для ветеранів і ветеранок. Водночас героїчна участь наших захисників і захисниць у бойових діях створює значну потребу копійки участі держави у поверненні їх до цивільного життя. Зважаючи на дещо декларативний характер положень і норм в законодавстві, вважаємо за необхідне запозичення кращих зразків іноземного досвіду, що має вагомий результати у сфері соціальних підтримки й захисту ветеранів і ветеранок [14].

Соціальна підтримка ветеранів та їх сімей закордоном ґрунтується на шести основних принципах:

- комплексності (врахування медико-правових, соціально-економічних, соціокультурних, моральних, психолого-педагогічних, інших аспектів підтримки) та соціальної відповідальності;
- добровільності (вибір отримання чи відмова від надання соціальної послуги);
- адресності (надання соціальної підтримки найбільш нужденним категоріям отримувачів послуг, враховуючи їх стан, доходи та інші потреби);
- індивідуального підходу (врахування індивідуальних особливостей особистості та життєвої ситуації ветерана);
- безпеки (важливо створити атмосферу соціально-психологічної та емоційної безпеки для ветерана/сім'ї ветерана, щоб уникнути зневіри в добрі наміри інших тощо).

Вважаємо, що усі ці принципи в сукупності становлять принцип клієнтоцентрованості (прийняття будь яких рішень потребує врахування найкращих інтересів ветерана та його сім'ї) [16, с. 192–193].

Розглянемо кілька систем реінтеграції ветеранів військової служби, які діють за кордоном.

Система соціального захисту ветеранів і ветеранок у Нідерландах є добре розвиненою та багатоаспектною. Особливу увагу держава приділяє тим з них, які мають інвалідність внаслідок виконання професійних обов'язків військової служби. Маємо відзначити наявність у Нідерландах спеціального омбудсмена з питань ветеранів, який опікується питаннями та проблемами ветеранської спільноти та кожного ветерана зокрема. Вважаємо, що введення посади фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб наближає систему реінтеграції ветеранів в Україні до відповідної системи у Нідерландах [17].

Республіка Хорватія також значну увагу в державній політиці приділяє саме ветеранам. Важливим моментом є те, що під час формування державної ветеранської політики в Хорватії враховуються потреби кожної категорії осіб. Для них передбачено ряд пільг у медичній сфері, пенсійному захисті, а також значний спектр різноманітних технологій, покликаних зробити реінтеграцію до цивільного життя якомога комфортнішою. Наприклад, використання цифрових технологій суттєво полегшує доступ ветеранів і членів їх родин до різноманітних соціальних (зокрема, психологічних і освітніх) ресурсів, що сприяє їх ефективній адаптації та, за потреби, реабілітації [12]. Послуги телемедицини дозволяють колишнім військовослужбовцям незалежно від місця проживання отримувати необхідну психотерапевтичну допомогу та консультації. Мобільні додатки для моніторингу ментального стану мають важливе значення у профілактиці посттравматичного стресового розладу, а соціальні мережі та спільноти надають важливу емоційну підтримку, допомагають у отриманні нової освіти, перекваліфікації та соціальній реінтеграції ветеранів і членів їх сімей у цілому. Вивчення досвіду Республіки Хорватія щодо соціальної роботи з ветеранами та їх сім'ями підкреслюють необхідність використання інноваційних соціальних

технологій у програмах допомоги ветеранам, для забезпечення їх належної підтримки і сприяння їх ефективному поверненню до цивільного життя [13].

Сучасна соціальна робота з колишніми військовослужбовцями у країнах Скандинавії, зокрема у Данії, Норвегії і Швеції характеризується рядом спільних рис, які впливають з історичного й економічного розвитку цих країн та їхньої належності до моделі «держави загального добробуту». Так, аналіз наукових джерел і практик соціальної роботи з ветеранами у Швеції, дозволяє зробити висновок про те, що вона регулюється відповідно до чинного національного законодавства [18]. Закон, який регулює соціальну підтримку ветеранів, наголошує на важливості надання допомоги високої якості, яка повинна виконуватись кваліфікованою групою фахівців із необхідною підготовкою та досвідом. Якщо ветеран вважає, що якість послуг не відповідає його очікуванням, він має право подати скаргу до відповідних контролюючих органів муніципалітету. Фінансова допомога ветеранам у Швеції покриває основні потреби, включаючи витрати на здоров'я, гігієну, їжу, одяг, взуття, а також витрати на дозвілля, телефонні розмови, телебачення, періодичні видання й інші товари широкого вжитку. Включено також витрати на комунальні послуги, транспорт до місця роботи та домашнє страхування. Щороку уряд оновлює офіційний рівень цих витрат, що застосовуються на всій території країни. У разі необхідності, соціальні служби мають право коригувати ці суми, наприклад, збільшувати їх для осіб з інвалідністю або зменшувати в інших випадках [12]. Закон визначає і категорії осіб з найближчого оточення ветерана (сім'я), яким додатково також може бути надана допомога, зокрема, це діти і підлітки, особи з залежностями, літні громадяни, особи з обмеженими можливостями, доглядачі родичів та жертви злочинів. У кожному муніципалітеті Швеції діють різні соціальні служби, які спрямовують свою діяльність на повноцінну реінтеграцію ветерана військової служби у соціум. Цікавою технологією соціальної роботи в

Швеції, Данії та Норвегії є організація діяльності сімейних центрів, де надається комплексна допомога не лише ветерану військової служби, а й усій його сім'ї [17].

В Ізраїлі життя ветеранів збройних сил забезпечується завдяки співпраці уряду та міжнародних донорів. Великі центри надають ветеранам та членам їхніх родин послуги фізіотерапії, гідротерапії та реабілітації. Окрім тренажерних залів і басейнів, такі центри пропонують низку освітніх та культурних заходів, а також творчих майстерень. Мережа цих центрів існує за підтримки неприбуткових організації різних країн, а також спеціального Відділу реабілітації при Міністерстві оборони. Щорічно колишні учасники бойових дій мають можливість отримати академічну стипендію для навчання [11].

Реінтеграція військовослужбовців, які були демобілізовані зі Збройних Сил США, також є важливим аспектом дослідження. У США функціонує перехідна програма допомоги ветеранам, доступна для всіх категорій військовослужбовців, незалежно від типу контракту, який було підписано [9, с. 191]. Ця програма включає низку важливих заходів: виплата спеціальної грошової допомоги після звільнення ветерана у запас; компенсація витрат на переїзд ветерана та його сім'ї до будь-якого міста у межах США; безкоштовне медичне обслуговування для звільнених військовослужбовців та членів їх сімей протягом 120 днів; безкоштовне лікування захворювань, отриманих під час служби, на термін до одного року; виплата допомоги по безробіттю на термін до 26 тижнів; безкоштовне проживання у державних житлових комплексах для ветеранів та їх сімей протягом шести місяців; збереження права на покупки у військових магазинах. Додатково, програма активно сприяє пошуку роботи для колишніх військовослужбовців, надаючи пов'язані з цим послуги протягом 10 років після демобілізації [8, с. 10]. Крім того, однією з ключових складових соціального захисту військовослужбовців після завершення служби є механізм

вихідної винагороди, який передбачає виплату певної суми грошей для підтримки організації цивільного життя. У США розмір такої виплати може досягати до 160 тис. доларів США [16, с. 193]. Відзначимо, що у Сполучених Штатах функціонує значна кількість програм, які спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію ветеранів, зокрема тих, що брали участь у бойових діях та завершили службу. Ці програми доступні для всіх бажаючих на безоплатній основі. Згідно із статистикою, приблизно 40 відсотків американських ветеранів звертаються за психологічною підтримкою. Незважаючи на це, рівень самогубств серед ветеранів у США залишається порівняно високим [9, с. 191–192]. Серед основних інноваційних технологій, які застосовуються у цьому контексті для реабілітації ветеранів є програми віртуальної реальності (VR), що дає змогу створювати контрольоване середовище, де ветерани і члени їх сімей можуть працювати над психологічною адаптацією та фізичним одужанням. Це особливо ефективно при лікуванні посттравматичного стресового розладу, де віртуальні сценарії використовуються для контрольованого переживання стресових ситуацій і розвитку механізмів їх подолання. Поширена також програма використання екзоскелетів для мобілізації, які використовуються для допомоги ветеранам з травмами спинного мозку та іншими важкими фізичними травмами, дозволяючи їм стояти та ходити. Це не тільки покращує фізичне здоров'я, але й сприяє психологічному благополуччю за рахунок більшої самостійності. Не меншої вагомості набувають також телемедицина та мобільні додатки, використання яких забезпечує моніторинг стану здоров'я та управління лікуванням, що дозволяє ветеранам відстежувати свій прогрес та отримувати консультації від лікарів без необхідності відвідування клініки. Це особливо важливо для тих, хто проживає у віддаленій місцевості.

Узагальнюючи закордонний досвід у цілому серед ключових технологій і методів, які застосовуються у різних частинах світу варто виділити:

➤ спеціалізовані програми підтримки, які включають комплексний підхід до догляду, що поєднує фізичну реабілітацію, психологічну підтримку, професійну перепідготовку і соціальну інтеграцію. Вони можуть бути націлені на конкретні потреби, такі як боротьба з ПТСР, адаптація до життя з фізичними обмеженнями або розвиток нових професійних навичок;

➤ адаптація робочих місць в рамках програм інклюзії, які включають зміни у фізичному та організаційному середовищі робочого місця, що дозволяють людям з інвалідністю продовжувати працювати або повертатися до роботи після лікування. Ці зміни можуть включати спеціалізоване обладнання, гнучкі графіки або зміну обов'язків;

➤ психологічна підтримка та різноманітні реабілітаційні програми, за яких особлива увага приділяється психологічному благополуччю. Це спричинено тим, що багато ветеранів з інвалідністю стикаються з психічними емоційними та викликами. Програми, які включають когнітивно-поведінкову терапію, групову підтримку та інші форми психотерапії стають дедалі популярними серед методів соціальної роботи та важливими для одужання та адаптації осіб з інвалідністю;

➤ використання сучасних інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність для тренувань або терапії, адаптивні пристрої для збільшення самостійності, а також мобільні застосунки для моніторингу здоров'я та комунікацій між пацієнтами та лікарями.

Закордоном соціальна робота з ветеранами та їх сім'ями передбачає інтегрування основних заходів та програм, які дозволяють не концентруватися лише на одній з методик соціальної роботи, а шляхом поєднання забезпечують кращі результати. Такі інтегративні програми зазвичай включають

мультидисциплінарну команду фахівців, які працюють разом для адресації фізичних, психологічних та соціальних потреб військовослужбовців.

У контексті ветеранської політики більшість країн покладаються на розвинену систему загального добробуту (welfare state), і лише деякі відокремлюють її від загальної системи соціального захисту населення. Основним органом, який забезпечує соціальну підтримку ветеранів і їх сімей закордоном є Міністерства ветеранів різних країн [3]. У межах цих Міністерств функціонують відповідні підрозділи (управління), які здійснюють заходи із залучення ветеранів і членів їх сімей до соціального та економічного життя, професійної підготовки (перепідготовки) й працевлаштування. Управління також надають правову, консультативну, соціальну допомогу ветеранам у визначенні та реалізації їх статусу та прав; здійснюють контроль за вирішенням назрілих проблем і пропонують заходи щодо їх попередження та вирішення. Вони реалізують і програми психосоціальної підтримки (інформаційно-мотиваційного, кризового, групового консультування, раціональної сімейної терапії) ветеранів та їх реабілітації [5, с. 194].

Ще одним центральним елементом ветеранської політики Центри ветеранів (ветеранські хаби, центри ветеранського розвитку), серед багатьох інших функцій якого є наснаження – підтримка ветеранів та їх сімей, підвищення їхньої впевненості, самооцінки, компетенції, реалізації можливості самостійно представляти свої та своєї родини інтереси в організаціях, закладах та службах, об'єднуватися з іншими ветеранами для створення груп взаємопідтримки та взаємодопомоги [1, с. 8; 7; 9, с. 189].

Важливим напрямом соціальної роботи з особами інвалідністю внаслідок війни є залучення сімей та громади [7]. Такий підхід актуалізує відчуття згуртованості та підтримки. Підтримка не тільки від професіоналів, але й від родини та друзів відіграє важливу роль у процесі реабілітації. Інтеграція

громадських ресурсів також спроможна сприяти створенню міцнішої підтримуючої мережі. Зокрема, особи з інвалідністю можуть залучатися до певних виховних молодіжних заходів, бути у складі журі чи експертів при спортивних змаганнях, залучатися до волонтерської діяльності в своїх громадах.

Важливим напрямом соціальної реінтеграції ветеранів і членів їх сімей також є формування особистісно орієнтованих програм підтримки. Такі програми враховують індивідуальні потреби та переваги кожної особи окремо, забезпечують більш ефективну підтримку та кращі результати за рахунок персоніфікації впливу. Таким чином, основні напрацьовані підходи та технології соціальної реінтеграції, які успішно застосовуються в інших країнах, можуть стати корисним підґрунтям для вдосконалення системи підтримки військовослужбовців з інвалідністю в Україні. Однак, перш ніж приступати до адаптації цих практик, важливо глибоко зрозуміти специфічний контекст та умови, що характеризують Україну.

Різні країни розробляють та упроваджують різноманітні підходи й відповідні їм технології соціальної роботи. Доволі корисним є досвід країн, які мають достатньо позитивних практик, втілених заходів, фінансові можливості та високий рівень обізнаності у розробках програм адаптації, реабілітації та реінтеграції військових, ветеранів, демобілізованих тощо. Інноваційні рішення цих країн щодо підтримки ветеранів і членів їх сімей демонструють широкий спектр можливостей для з осіб з інвалідністю, кожна з яких може бути адаптована та впроваджена з урахуванням специфіки інших країн, включно з Україною.

Висновки та пропозиції. Соціальна реінтеграція ветеранів і ветераном війни спрямована на входження колишніх військовослужбовців у цивільний соціум. Головними проблемами соціальної реінтеграції військовослужбовців (ветеранів) в Україні є її важкодоступність, часто низький рівень і погана якість.

Окрім того, маємо зазначити, що якщо соціальна підтримка військовослужбовців має відповідне нормативно правове підґрунтя та досвід реалізації, то соціальна реінтеграція ветеранів і ветеранок війни є новим напрямом, що набув особливої актуальності у зв'язку з відкритим повномасштабним вторгненням російського агресора на територію України, окупацією частини території, збільшенням контингенту військовослужбовців і, відповідно, формуванням такої категорії осіб, як ветерани війни. Вивчення й адаптація міжнародних практик соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок війни сприятиме розробці більш дієвих методів соціальної роботи в Україні, враховуючи специфіку потреб місцевих громад, самих ветеранів і членів їх сімей, які відрізняються економічно, соціально та культурно. Як засвідчили результати дослідження, серед основних викликів для імплементації закордонного досвіду соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок війни у цивільний соціум можуть розглядатися: необхідність удосконалення законодавчих норм та інституційної підтримки, фінансові обмеження, потреба у спеціалізованій інфраструктурі тощо. Поряд з цим, розробка і впровадження комплексних програм, які включають: фізичну та психологічну реабілітацію, професійну перепідготовку й особистісне зростання, повинні стати основою системи соціальної роботи з ветеранами війни.

Перспективи дослідження. Виходячи з означеного, вважаємо надзвичайно перспективними дослідження механізмів соціальної реінтеграції ветеранів і ветеранок війни, а також ролі фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у процесі їх реінтеграції в цивільний соціум.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист учасників бойових дій. Кращі практики // *Європейський інформаційно-дослідний центр*. Київ, 2016. 14 с.

2. Ірина Чеботнікова. Потрібна допомога та реабілітація: скільки ветеранів в Україні. 23.08.2023 URL: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. №3551-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. №45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

4. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>

5. Бриндіков Ю. Зарубіжний досвід реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій // *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Том 2. № 78 (2017). С.195–200.

6. Слезанська Г., Горішна Н., Бирик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час // *Social Work and Education*. Vol. 10. No. 1. Р. 47-62. DOI : 10.25128/2520-6230.23.1.5

7. International Alert. Ветерани в Україні: що далі? Реінтеграція колишніх військовослужбовців; виклики та можливості; гендерний аспект. 2019. URL: <https://www.international-alert.org/app/uploads/2021/08/Ukraine-Veterans-Inclusion-Reintegration-UK-2019.pdf>

8. Єна А., Маслюк В., Сергієнко А. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції // *Науковий журнал МОЗ України*. 2014. № 1 (5). С. 5–16.

9. Олексюк Н. Соціальна підтримка ветеранів війни: можливості реалізації закордонного досвіду в Україні. // *Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль 25–26 квітня 2024 року)*. Тернопіль :

ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С.189-194. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32807/1/Zb_Sots_robota.pdf

10. Реформа підтримки ветеранів. Урядовий портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/bezpeka-ta-oborona/veteran-support-reform>.

11. Академія Фольке Бернадота. Реінтеграція ветеранів АТО/ООС на рівні громади в Україні. 2019. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/REP_DGEUkr21_Vets-Report_FIN_UKR.pdf.

12. Фрейтес, І.М., ЛеЛаурін, Дж.Х., Зікмунд, С.Л., Ресенде, Р.Д., Апхолд С.Р. Вивчення досвіду реінтеграції ветеранів із ПТСР і близьких їм осіб після демобілізації // *American Journal of Orthopsychiatry*, 2017, Т. 87. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102813>

13. Пінчук, І.Я., Ячнік, Ю.В., Ладик-Бризгалова, А.К., Булахова, Л.О. Психологічне відновлення і соціальна інтеграція ветеранів в Україні // *Архів психіатрії*. 2017, Т. 23, 1. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11_861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

14. Соловей, Ю., Дгебуадзе, Н. Як високопосадовці можуть підтримати українську спільноту ветеранів: результати дослідження «Реінтеграція ветеранів». 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

15. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя : (соціологічне дослідження) / [Т. Марценюк, А. Квіт, Г. Грищенко, Леся Василенко, Марія Звягінцева; за заг. ред. Т. Марценюк]. [Київ : б. в., 2019]. 216 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16608>

16. Олексюк Н. Соціальна підтримка військовослужбовців збройних сил як важливий напрям соціальної політики у США // *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та*

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

міжнародний досвід: колективна монографія / В. Поліщук, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. С. 182–196.

17. Voorzieningenregeling voor militaire oorlogsen diensslachtoffers. URL:
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0008406/2015-06-24>

18. Recommendation CM/Rec (2010) 4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces. 24.02.2010. URL:
<https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/2010/en/88943>